

М. Ю. Кузнецова

кандидат юридичних наук, доцент

завідувач кафедри приватного та соціального права

Сумський національний аграрний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СФЕРИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу окремих норм законодавства України у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Актуальність досліджуваної проблематики обумовлюється тим, що вчинення кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності позбавляє суб'єктів вказаних прав можливостей володіти, користуватися і розпорядження результатами їх інтелектуальної та творчої діяльності. Система протидії криміналізації суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності одним повинна містити одним із компонентів якісне законодавство, що узгоджується із потребами та запитами суспільства. Окреслено зміст дефініції: «кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності», виокремлено особливості її компонентів. З'ясовано сутність понять «камкордінг» і «кардшейрінг». Проаналізовано зміни, що внесені до чинного Кримінального кодексу України у частині посилення кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, обґрунтовано їх своєчасність. Підсумовано, що посилено кримінальну відповідальність щодо неправомірних дій, які вчиняються із залученням знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань. Разом з тим, у КК України прослідковується відсутність системного підходу щодо охорони прав інтелектуальної власності, що очевидно зумовлено відсутністю уваги законодавця до відповідного виду суспільних відносин. Зазначено, що подальшого удосконалення потребують положення національного законодавства у напрямку узгодження норм кримінального законодавства та законодавства про інтелектуальну власність щодо визначення дефініції окремих об'єктів інтелектуальної власності, а також розмежування в одній кримінально-правовій нормі різних за змістом предметів кримінального правопорушення (комерційна та банківська таємниця). Визначено, що положення кримінального законодавства України у перспективі потребують врахування необхідності забезпечення високого рівня кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності, зокрема в контексті посилення євроінтеграційних процесів в Україні.

Ключові слова: кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності, інтелектуальна власність, кримінально-правова охорона, кримінальна відповідальність.

M. Yu. Kuznetsova. Current state and development prospects of criminal-legal protection of intellectual property in Ukraine

The article is devoted to the analysis of individual norms of the legislation of Ukraine in the field of protection of intellectual property rights. The relevance of the investigated issues is determined by the fact that the commission of criminal offenses in the field of intellectual property deprives the subjects of the specified rights of the opportunity to own, use and dispose of the results of their intellectual and creative activity. The system of combating the criminalization of social relations in the field of intellectual property must include, as one of its components, quality legislation that is consistent with the needs and demands of society. The content of the definition: "criminal offenses in the field of intellectual property" is outlined, the features of its components are highlighted. The essence of the concepts "camcording" and "cardsharing" has been clarified. The changes made to the current Criminal Code of Ukraine in terms of strengthening the criminal law protection of intellectual property rights were analyzed, and their timeliness was justified. It is concluded that criminal liability has been strengthened for illegal actions that are committed with the involvement of signs for goods and services, brand names. At the same time, there is a lack of a systematic approach to the protection of intellectual property rights in the Criminal Code of Ukraine, which is obviously due to the lack of attention of the legislator to the relevant type of social relations. It is noted that the provisions of the national legislation need further improvement in the direction of harmonizing the norms of criminal legislation and legislation on intellectual property regarding the definition of individual objects of intellectual property, as well as the demarcation in one criminal law norm of the subjects of criminal offenses that differ in terms of content (commercial and banking secrets). It was determined that the provisions of the criminal legislation of Ukraine in the future need to take into account the need to ensure a high level of criminal law protection of the sphere of intellectual property, in particular in the context of the strengthening of European integration processes in Ukraine.

Key words: criminal offenses in the field of intellectual property, intellectual property, criminal law protection, criminal liability.

Постановка проблеми. Кримінальні правопорушення, що вчиняються у сфері інтелектуальної власності загрожують економічній безпеці держави та негативно впливають на міжнародний авторитет України. Ці кримінальні правопорушення є складовою однієї із 10 пріоритетних загроз ЄС у боротьбі із організованою злочинністю на 2022-2025 роки. Як в Україні, так і на міжнародному рівні поступово впроваджуються заходи, спрямовані на протидію правопорушенням у сфері інтелектуальної власності. Необхідність аналізу положень чинного законодавства України щодо дійсного стану захищеності сфери інтелектуальної

власності, а також визначення перспектив його розвитку, сприятиме створенню системної моделі протидії цим кримінальним правопорушенням.

Метою статті є аналіз розвитку законодавства України щодо захисту сфери інтелектуальної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реформа сфери інтелектуальної власності та правоохоронної системи в Україні сприяють активізації проведення наукових досліджень вченими різних галузей права щодо значущості інтелектуальної власності у правових відносинах, зокрема й у кримінально-правових. Дослідженням підлягають й супутні питання, що виникають у зв'язку із систематичним порушенням відповідних прав. Так, кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності були предметом дослідження таких науковців як В. Костюк, А. Ломакіна, А. Лісовий, Є. Недогібченко, О. Новіков, О. Пахаренко та інших вчених, здобутки яких будуть проаналізовані у цій науковій праці. Однак, напрацювання вчених не охоплювали питання захисту сфери інтелектуальної власності в умовах дії правового режиму воєнного стану та активізації європейської інтеграції України.

Виклад основного матеріалу. Створення нових об'єктів інтелектуальної власності зумовлює необхідність впровадження ефективної системи охорони та захисту прав інтелектуальної власності з огляду на тенденції щодо їх порушення. До того ж, необхідно враховувати рівень латентної злочинності у сфері прав інтелектуальної власності, яка є відносно високою, адже в Україні офіційно реєструється лише 1 із 10 вчинених кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, що свідчить про їх приналежність до групи високолатентних [1]. Підставою кримінальної відповідальності є вчинення кримінального правопорушення, передбаченого відповідною нормою Кримінального кодексу України (далі – КК України). На думку Є. Недогібченко, кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності є «сукупністю злочинних посягань на встановлений порядок володіння, користування та розпорядження об'єктами права інтелектуальної власності, у результаті яких спричинюється значна шкода конкретним правовласникам» [2, с. 152]. О. Новіков додержується думки, що таким кримінальним правопорушенням притаманні наступні ознаки: 1) тотожний об'єкт злочинного посягання; 2) предметами кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності є визначені законом конкретні об'єкти права інтелектуальної власності; 3) у результаті вчинення кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності спричинюється значна матеріальна шкода конкретному суб'єкту права інтелектуальної власності; 4) наслідки цих кримінальних правопорушень є несприятливим для економіки держави [1, с. 234-235]. Названі ознаки підкреслюють значущість інтелектуальної власності як об'єкта кримінально-правової охорони.

Розвиток законодавства у сфері захисту інтелектуальної власності в Україні відбувається поступово. Наприклад, прийняття у 2017 році Закону України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» сприяло розширенню можливостей боротьби з порушеннями прав інтелектуальної власності у мережі Інтернеті [3]. Зокрема, у Законі України «Про авторське право та суміжні права» з'явилися нові дефініції, а саме: «камкординг» і «кардшейрінг» [4].

Камкордингом є відеозапис аудіовізуального твору під час його публічної демонстрації у кінотеатрах особами, які перебувають у тому самому приміщенні, де така публічна демонстрація має місце. При цьому необхідно враховувати, що питання дозволу суб'єкта авторського права або суміжних прав не узгоджується. Відповідальність за вказану незаконну діяльність передбачено ст. 176 КК України. *Кардшейрінг* означає забезпечення у будь-якій формі доступу до програми організації мовлення, з обмеженнями з боку суб'єкта авторського права або суміжних прав у спосіб застосування певних технологічних засобів захисту. Засоби захисту (наприклад, абонентська карта, або код) зламуються, порушуються, внаслідок чого відповідна програма організації мовлення може бути сприйнята публікою. У цьому випадку законодавець передбачив відповідальність у ст. 176 КК України, де камкординг, кардшейрінг належить до окремих видів порушень авторського та суміжних прав [5, с. 228]. Такі доповнення, безумовно, є своєчасними беручи до уваги розвиток суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності та появу нових способів вчинення таких кримінальних правопорушень. Тож прийняття Закону України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» у 2017р. мало наслідком доповнення ст. 176 КК України положеннями щодо кримінально-правової охорони творів кінематографії, якщо їх незаконне відтворення, розповсюдження чи інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, а також фінансування таких дій завдало матеріальної шкоди у значному розмірі [6]. При цьому зауважимо, що у наукових колах висловлюється думка відносно недосконалості кримінально-правової норми, передбаченої ст. 176 КК України, зокрема, існує необхідність уточнення поняття «незаконне відтворення» [7, с. 32].

Окрім зазначеного вище положення ст. 176 КК України передбачають відповідальність за фінансування дій, які становлять собою порушення авторського права та суміжних прав. Дане положення, на нашу думку, є теж дещо дискусійним, оскільки в залежності від обставин справи, особа, яка здійснювала фінансування порушення авторського права та суміжних прав, могла бути співучасником такого кримінального правопорушення, а саме - організатором або пособником. Тобто відповідне мало місце ще до оптимізації положень ст. 176 КК України щодо фінансування таких діянь [8, с. 117]. Також чинне кримінальне законодавство не містить роз'яснень щодо сутності діянь такого фінансуванням. Слід зауважити, що кваліфікація суспільно небезпечних діянь передбачає необхідність точної відповідності вчиненого особою ознакам

певної кримінально-правової норми КК України. Тож розуміння дефініції може позначатися на процесі кваліфікації кримінальних правопорушень.

Також прийняття у 2018 році Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» сприяло посиленню кримінальної відповідальності за вчинення діянь, передбачених ст. 229 КК України. Якщо раніше незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару каралося штрафом від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, то у 2018р. розмір штрафу збільшився до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Вже у 2021 році було декриміналізовано діяння щодо підроблення контрольних марок (ст. 216 КК України). Це пояснюється тим, що інститут «контрольної марки» як механізм протидії незаконному розповсюдженню примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних є таким, що себе вичерпав [9].

Слід також зауважити на існуванні проблеми визначення розміру матеріальної шкоди, що стала наслідком вчинення кримінального правопорушення. Так, у ст.ст. 176, 177, 229 КК України злочинні наслідки у вигляді матеріальної шкоди належать до кваліфікуючих ознак цих діянь. Одночасно, методика визначення розміру такої матеріальної шкоди не розроблена, що призводить до суперечливої правозастосовчої практики та ускладнює кваліфікацію кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Підхід щодо визначення санкцій за порушення у сфері інтелектуальної власності у ст.ст. 176, 177, 229 КК України є не обґрунтованим, а розміри штрафів є не відповідають розмірам спричиненої матеріальної шкоди, що є обов'язковим для кваліфікації відповідних діянь як кримінальних правопорушень [10, с. 15-16].

Не зважаючи на окреслені вище положення розвитку законодавства щодо кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності окремі питання взагалі залишаються поза увагою законодавця. Так, зокрема, на національному рівні доцільно було би виділити в Особливій частині КК України самостійний розділ, який би містив систему кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. У чинному КК України ці кримінально-правові, розміщені у різних розділах КК України, що означає їх належність до різних родових об'єктів. Це теж прослідковується у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). І хоча ще у 2007 році був розроблений законопроект «Про внесення змін до КК України та КУпАП щодо упорядкування відповідальності за злочини проти інтелектуальної власності», який би оптимізував систему суспільно небезпечних діянь у сфері інтелектуальної власності [1, с. 134-135], проте останній не знайшов підтримки з боку законодавців.

Разом з тим, В. В. Костюк вважає за доцільне у КК України виділити окремий розділ «Кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності», до яких віднести злочинні діяння, передбачені ст.ст. 176, 177, 203-1, 229, 231, 232 КК України [5, с. 4]. На переконання А. А. Ломакіної, такий підхід дав би змогу усунути наявні протиріччя, підвищити ефективність кримінально-правових гарантій конституційного права на охорону прав інтелектуальної власності, розмежувати діяння, правильно кваліфікувати та диференціювати покарання за їх вчинення [11, с. 35].

Розміщення норм кримінальних правопорушень у сфері прав інтелектуальної власності у різних розділах Особливої частини КК України, призводить до проблем їх кваліфікації, як вже було вище зазначено. Зокрема, така проблема стосується порушення авторського права й суміжних прав (ст. 176 КК України) та порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми (напівпровідниковий виріб), сорт рослин і раціоналізаторську пропозицію (ст. 177), які у чинному КК України належать до системи кримінальних правопорушень проти виборчих, трудових та інших особистих прав людини та громадянина.

Стаття 231 КК України містить положення щодо комерційної та банківської таємниці, хоча останні мають зовсім різну правову природу. Зокрема, комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності не входить до банківської таємниці, а підпадає під правовий режим банківської таємниці, за умови коли відомості, що становлять комерційну таємницю стали відомими банку у зв'язку з обслуговуванням клієнта [12, с. 56]. Об'єднання в одній статті двох різних за своєю природою правових явищ є недоцільним. Тому є потреба у перспективі виділи дві кримінально правові норми про розголошення для того, щоб право інтелектуальної власності не поєднувалося у спільній кримінально-правовій нормі із іншими об'єктами кримінально-правової охорони, а також відповідними предметами кримінальних правопорушень. Більш того, у КК України не приділено уваги таким об'єктам інтелектуальної власності як порода тварин. Це, відповідно, значно ускладнює можливості їх кримінально-правової охорони. У зв'язку з цим існує необхідність додати цей об'єкт інтелектуальної власності до диспозиції ст. ст. 177 КК України [5, с. 292–295].

Залишається також не врегульованим питання стосовно запобігання подання заявок на винаходи в зарубіжні країни без попереднього подання заявок в Україні. Це має наслідком неконтрольований відтік інноваційних технологій і складових інтелектуальної спрямованості у інші держави. При цьому кримінальна відповідальність за вчинення таких дій КК України не передбачена, проте встановлена у законодавстві окремих зарубіжних держав. Тож доцільно, на думку В.В. Костюка, доповнити КК України статтею 177-1 «Подання заявок на винаходи до зарубіжних країн без попереднього подання заявок в Україні» [13, с. 128].

З урахуванням того, що розповсюдження контрафактної продукції безпосередньо пов'язане з порушенням прав інтелектуальної власності, прибутки від якої спрямовуються на фінансування інших супутніх кримінальних правопорушень (наприклад, торгівлі людьми, розповсюдження наркотичних речовин та інших діянь), досить актуальною є пропозиція О. Пахаренка щодо посилення відповідальності у сфері захисту інтелектуальної власності. Так, доцільними на думку практика є такі законодавчі зміни: у ст. ст. 176, 177, 229 КК України - пониження порогу кримінальної відповідальності та збільшення штрафних санкцій ст. ст. 176, 177 КК України; у санкції ст. 229 КК України передбачити позбавлення волі як вид покарання; у санкціях ст. ст. 176, 177, 229 КК України встановити конфіскацію як вид покарання із подальшим знищенням вилученої контрафактної продукції та обладнанням, що використовувалися для її виготовлення [14]. Припускаємо, що зазначене вище пропозиції у разі їх ретельного аналізу та прийняття, сприяли би посиленню охорони прав інтелектуальної власності.

Висновки. Приведений вище огляд розвитку законодавства України щодо захисту інституту інтелектуальної власності дозволяє зробити висновки щодо посилення правової охорони, зокрема й кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності в останні роки. Дане питання безумовно стає ще більш актуальним в умовах дії правового режиму воєнного стану через повномасштабне вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року. Тож наразі тенденції розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності повинні враховувати ті зовнішні загрози, які виходять від держави-агресора. Проект нового КК України вже містить положення (зокрема проект розділу), присвячений безпосередньо кримінальним правопорушенням у сфері інтелектуальної власності. Разом із тим, його зміст, напевно, ще буде трансформуватися. Реформування української економіки наразі обумовлене не лише військовими подіями, але й євроінтеграційним курсом України, що значно посилюється у зв'язку із набуттям Україною статусу кандидата до ЄС. Тож всі зусилля наразі, в тому числі з зусилля законодавця, повинні бути спрямовані на розробку конкурентоспроможної економіки навіть у такий складний для держави період. Перспективою подальших змін у сфері кримінально-правової охорони інтелектуальної безумовно стане прийняття нового КК України, який містить абсолютно логічні положення щодо захисту сфери інтелектуальної власності. Тож післявоєнне відновлення України потребуватиме активної інтеграції економіки у європейський простір, залучення іноземних інвестицій та зарубіжних партнерів, що апоріорі не можливе без високого рівня забезпечення прав інтелектуальної власності. Слід також брати до уваги, що сфера інтелектуальної власності розвивається із появою її нових об'єктів, проте наразі цифровізація економіки породжує нові виклики перед науковцями та практиками, зокрема, щодо місця штучного інтелекту у правовідносинах інтелектуальної власності та можливості визнання його суб'єктом права інтелектуальної власності у перспективі.

Список використаних джерел:

1. Новіков О. В. Злочини проти інтелектуальної власності: поняття, види, сучасний стан та тенденції розвитку. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 234–239.
2. Недогібенко Є. Кримінальна відповідальність за скоєння злочинів у сфері інтелектуальної власності за законодавством зарубіжних країн. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2021. № 6. С. 151–157.
3. Про державну підтримку кінематографії в Україні: Закон України від 23.03.2017 р. № 1977-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-19#Text>.
4. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 01.12.2022 року № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n702>.
5. Костюк В. В. Законодавче закріплення протидії злочинності у сфері інтелектуальної власності в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 5. С. 292–295.
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
7. Лісовий А. К. Запобігання порушенням авторського права в мережі Інтернет: дис. ... д-ра філософії: 081 «Право». Київ, 2021. 256 с.
8. Волос А. Кримінальна відповідальність за кардшейрінг, камкординг та фінансування порушення авторського права та суміжних прав. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2018. № 902 (19). С. 113–119.
9. Студенников С. В Раді пропонують декриміналізувати підроблення контрольних марок. *Судово-юридична газета*. 2019. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/157000-v-radi-proponuyut-dekriminalizuvati-pidroblennya-kontrolnikh-marok>.
10. Топчій В. В. Теорія та практика запобігання злочинам у сфері інтелектуальної власності в Україні: автореф. ... дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2020. 42 с.
11. Ломакіна А. А. Актуальні проблеми кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в Україні. *Національний вісник Ужгородського університету*. Серія Право. 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 35–38.
12. Клочко А. М., Дігтяр А. О. Розмежування банківської та комерційної таємниці як об'єктів кримінально-правової охорони та забезпечення права інтелектуальної власності. *Форум права*. 2018. № 5. С. 50–58.
13. Костюк В. В. Кримінологічна характеристика злочинності у сфері інтелектуальної власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 219 с.
14. Пахаренко О. Як посилити захист прав інтелектуальної власності. *Юридична газета online*. 2022. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-posiliti-zahist-prav-intelektualnoyi-vlasnosti.html>.